

SPIS TREŚCI

WSTĘP	11
1. Przedmiot, cel i układ pracy	11
2. Podstawy teoretyczno-metodologiczne pracy i metody badawcze	12
3. Stan badań nad genezą południowo-wschodniej i północno-wschodniej polszczyzny kresowej	22
4. Stan badań nad polszczyzną kresów północno-wschodnich	34
5. Stan badań nad przeniesioną polszczyzną północnokresową i integracją z językiem ogólnopolskim	38
6. Istota polszczyzny kresowej dawniej i dzisiaj	40
ROZDZIAŁ I. POWOJENNI PRZESIEDLEŃCY Z NOWOGRÓDKA I OKOLICY ..	43
1. Sytuacja językowa i świadomość narodowa mieszkańców Nowogródka i okolicy w XIX i XX w.	43
2. Źródła materiału językowego i metody jego zbierania	46
3. Wykaz informatorów z danymi biograficznymi	49
4. Życiorysy językowe informatorów	58
5. Zasady prezentowania materiału językowego	70
ROZDZIAŁ II. WYBRANE ZAGADNIENIA FONETYKI	72
A. Wokalizm	72
1. Akanie	72
2. Wymowa samogłosek nosowych	77
2.1. Uwagi o stanie badań nad północnokresowymi samogłoskami nosowymi	77
2.2. Wymowa samogłosek ϵ , ϱ w śródgłosie	78
2.2.1. Wymowa odnosziona samogłosek ϵ , ϱ przed $t'u, l'$	78
2.2.2. Wymowa odnosziona samogłoski ϱ przed $f (<v)$ w imiesłowach czasu przeszłego na <i>-wszy</i>	79
2.2.3. Wymowa asynchroniczna i synchroniczna samogłosek ϵ , ϱ w śródgłosie ..	79
2.2.3.1. Uwagi wstępne	79
2.2.3.2. Wymowa ϵ , ϱ przed spółgłoskami zwartymi i zwarto-szczelinowymi	80
2.2.3.3. Wymowa ϵ , ϱ przed spółgłoskami szczelinowymi	82

2.3. Wymowa samogłosek <i>ɛ</i> , <i>ɔ</i> w wygłosie	85
2.3.1. Wymowa <i>ɛ</i> w wygłosie	85
2.3.1.1. Wymowa <i>-ɛ</i> w 1. os. lp czasu teraźniejszego i czasu przyszłego prostego	85
2.3.1.2. Wymowa <i>ɛ</i> w wygłosie zaimka zwrotnego <i>się</i>	87
2.3.1.3. Wymowa <i>ɛ</i> w wygłosie liczebnika nieokreślonego <i>parę</i> i przysłówka <i>trochę</i>	88
2.3.1.4. Wymowa <i>-ɛ</i> w bierniku lp rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych w mianowniku lp na <i>-a</i>	88
2.3.2. Wymowa <i>ɔ</i> w wygłosie	93
2.3.2.1. Wymowa <i>-ɔ</i> w 3. os. lm czasowników w czasie teraźniejszym i w czasie przyszłym prostym	93
2.3.2.2. Wymowa <i>-ɔ</i> w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego oraz określających je przymiotników, zaimków i liczebników porządkowych	95
2.4. Wtórne samogłoski nosowe	98
2.5. Refleksy dawnych wahań <i>ɛ</i> <i>ɔ</i>	103
2.6. Wymowa odnosowiona i pisownia wyrazów bez <i>ɛ</i> , <i>a</i>	105
3. Jasne <i>o</i> na miejscu <i>u</i> pochodzącego z dawnego <i>o</i> pochylonego (<i>ó</i>)	107
4. Wymowa zwężonego <i>o</i> > <i>u</i>	110
5. Wymowa <i>e</i> zwężonego	111
6. Obniżenie artykulacji <i>i</i> , <i>y</i> do <i>e</i>	113
7. Mieszanie <i>i</i> \emptyset <i>y</i>	113
8. Zmiana <i>e</i> \dot{z} > <i>i</i> , <i>y</i>	116
B. Konsonantyzm	117
1. Spółgłoski <i>ś</i> , <i>ź</i> , <i>ć</i> , <i>ź</i>	117
2. Palatalizacja spółgłosek <i>s</i> , <i>z</i> w grupach spółgłoskowych	120
3. Depalatalizacja spółgłosek miękkich w grupach spółgłoskowych	125
4. Wahania <i>s</i> <i>ś</i> , <i>z</i> <i>ź</i> w nagłosie, w śródgłosie i w wygłosie	143
4.1. Wahania <i>s</i> <i>ś</i>	143
4.2. Wahania <i>z</i> <i>ź</i>	146
5. Wahania <i>š</i> <i>s</i> <i>ś</i>	147
5.1. Spółgłoska <i>s</i> <i>ś</i> jako odpowiednik ogólnopolskiego <i>š</i>	147
5.2. Spółgłoska <i>š</i> jako odpowiednik ogólnopolskiego <i>s</i>	148
5.3. Spółgłoska <i>š</i> na miejscu ogólnopolskiego <i>ś</i>	148
5.4. Spółgłoska <i>ś</i> na miejscu ogólnopolskiego <i>š</i>	149
6. Wahania spółgłosek wygłosowych <i>-c</i> <i>-ć</i> , <i>-z</i> <i>-ź</i>	149
7. Wahania śródgłosowych spółgłosek <i>-c-</i> <i>-ć-</i> , <i>-z-</i> <i>-ź-</i>	163
8. Wahania <i>ć</i> <i>č</i>	166
9. Wahania <i>c</i> <i>č</i>	166
10. Wahania <i>ń</i> <i>m</i>	167
11. Wahania <i>ń</i> <i>n</i>	167
12. Wahania <i>k</i> <i>ḳ</i> , <i>g</i> <i>g̣</i>	170
13. Zanik spółgłosek <i>ś</i> , <i>ć</i> w wygłosie	171

14. Sposoby oznaczania spółgłoski <i>ż</i> oraz wahania wymowy lub pisowni <i>ż</i> <i>z</i> <i>ź</i>	171
15. Wahania <i>r</i> <i>ź</i> (<i>rz</i>)	179
16. Ślady <i>r</i> frykatywnego	180
17. Wymowa <i>ł</i>	181
18. Wymowa <i>l</i>	192
19. Wahania <i>l</i> <i>ł</i>	199
20. Wymowa <i>ɣ</i>	201
21. Dysymilacja <i>kt</i> > <i>χt</i>	207
22. Jotacja nagłosowa i śródgłosowa	208
23. Uproszczenia grup spółgłoskowych	210
23.1. Uproszczenia geminat	210
23.2. Uproszczenia innych grup spółgłoskowych	211
C. Fonetyka międzywyrazowa	212
D. Akcent	216
1. Akcent paroksytoniczny	216
2. Akcent oksytoniczny	217
3. Akcent proparoksytoniczny	218
4. Tak zwana śpiewność/północnokresowe przeciąganie samogłosek akcentowanych ..	220
ROZDZIAŁ III. FLEKSJA	223
1. Rzeczownik	223
1.1. Wahania rodzaju gramatycznego	223
1.2. Deklinacja męska	228
1.2.1. dopełniacz lp rzeczowników męskonieżywotnych	228
1.2.2. Celownik lp rzeczowników męskich	230
1.2.3. Biernik lp rzeczowników męskich	234
1.2.4. Narzędnik lp rzeczowników męskich	236
1.2.5. Miejscownik lp rzeczowników męskich	237
1.2.6. Wołacz lp rzeczowników męskich	239
1.2.7. Mianownik lm rzeczowników męskich	239
1.2.8. Dopełniacz lm rzeczowników męskich	245
1.2.9. Celownik lm rzeczowników męskich	247
1.2.10. Biernik lm rzeczowników męskich	248
1.2.11. Narzędnik lm rzeczowników męskich	251
1.2.12. Miejscownik lm rzeczowników męskich	252
1.2.13. Wołacz lm rzeczowników męskich	252
1.3. Deklinacja żeńska	252
1.3.1. Dopełniacz lp rzeczowników żeńskich	252
1.3.2. Celownik lp rzeczowników żeńskich	253
1.3.3. Biernik lp rzeczowników żeńskich	253
1.3.4. Narzędnik lp rzeczowników żeńskich	257
1.3.5. Miejscownik lp rzeczowników żeńskich	257
1.3.6. Wołacz lp rzeczowników żeńskich	258
1.3.7. Mianownik lm rzeczowników żeńskich	258

1.3.8. dopełniacz lm rzeczowników żeńskich	262
1.3.9. celownik lm rzeczowników żeńskich	264
1.3.10. biernik lm rzeczowników żeńskich	264
1.3.11. narzędnik lm rzeczowników żeńskich	266
1.3.12. miejscownik lm rzeczowników żeńskich	267
1.3.13. wołacz lm rzeczowników żeńskich	267
1.4. deklinacja nijaka	267
1.4.1. mianownik lp rzeczowników nijakich	267
1.4.2. dopełniacz lp rzeczowników nijakich	268
1.4.3. celownik lp rzeczowników nijakich	268
1.4.4. biernik lp rzeczowników nijakich	269
1.4.5. narzędnik lp rzeczowników nijakich	269
1.4.6. miejscownik lp rzeczowników nijakich	270
1.4.7. wołacz lp rzeczowników nijakich	271
1.4.8. mianownik lm rzeczowników nijakich	271
1.4.9. dopełniacz lm rzeczowników nijakich	273
1.4.10. celownik lm rzeczowników nijakich	274
1.4.11. biernik lm rzeczowników nijakich	274
1.4.12. narzędnik lm rzeczowników nijakich	276
1.4.13. miejscownik lm rzeczowników nijakich	277
1.4.14. wołacz lm rzeczowników nijakich	277
2. Przymiotnik i imiesłów przymiotnikowy	277
2.1. Przymiotnik <i>warty</i> zamiast <i>wart</i>	278
2.2. Przymiotnik <i>cały</i> zamiast <i>cały</i>	278
2.3. Predykatywy <i>powinien</i> , <i>winien</i>	278
2.4. Formy niezłożone (rzeczownikowe) przymiotnika i imiesłowu biernego rodzaju nijakiego w stronie biernej	280
2.5. Mieszanie twardych tematów przymiotnikowych z tematami miękkimi	281
2.6. Oboczności tematów przymiotnikowych typu <i>starszy – starsi</i>	283
2.7. Biernik i narzędnik lp przymiotników rodzaju żeńskiego	283
2.8. Końcówka <i>-em</i> <i>-im</i> w narzędniku i miejscowniku przymiotników i imiesłówów przymiotnikowych rodzaju męskiego i nijakiego w lp oraz końcówka <i>-emi</i> <i>-imi</i> w narzędniku lm przymiotników rodzaju męskoosobowego i niemęskoosobowego	286
2.9. Stopniowanie przymiotników i przysłówków odprzymiotnikowych	288
2.10. Niemęskoosobowe formy przymiotników, imiesłówów przymiotnikowych, zaimków przymiotnych i liczebników porządkowych zamiast form męskoosobowych ...	290
3. Zaimek	294
3.1. Zaimki osobowe	295
3.1.1. Formy nieenklityczne zaimków zamiast form enklitycznych	295
3.1.2. Formy enklityczne zaimków zamiast form nieenklitycznych	306
3.1.3. Formy bez nagłosowego <i>ń-</i> w zaimkach rodzajowych	306
3.1.4. Męskoosobowy zaimek <i>oni</i> zamiast niemęskoosobowego <i>one</i>	309
3.1.5. Męskoosobowy biernik liczby mnogiej <i>ich</i> (<i>nich</i>) zamiast niemęskoosobowego <i>je</i> (<i>nie</i>)	310

3.1.6. Biernik lp zaimka osobowego rodzaju męskiego <i>go</i> zamiast zaimka rodzaju nijakiego <i>je</i>	311
3.2. Zaimki nieokreślone	312
3.2.1. Zaimek <i>inszy</i> ‘inny’	312
3.2.2. Zaimek <i>każden</i> ‘każdy’	313
3.2.3. Zaimek <i>nikt</i> ‘żaden’	313
3.2.4. Zaimek <i>żadny</i> ‘żaden’	314
3.3. Zaimki wskazujące	314
3.3.1. Zaimek <i>samy</i> ‘sam’	314
3.3.2. Zaimek wskazujący <i>ono</i> ‘to’	315
3.4. Zaimki dzierżawcze	315
3.4.1. Zaimek <i>naszy</i> ‘nasz’	315
3.4.2. Zaimek <i>jejny</i> ‘jej’	316
3.4.3. Zaimek <i>ichny</i> ‘ich’	316
3.5. Zaimki pytajno-względne	317
3.5.1. Zaimek <i>któren</i> ‘który’	317
3.5.2. Zaimek <i>kto</i> ‘co’	317
3.6. Narzędnik i miejscownik lp zaimków rodzaju męskiego i nijakiego różnego typu oraz narzędnik lm zaimków rodzaju męskiego, żeńskiego i nijakiego różnego typu	319
4. Liczebnik	319
4.1. Liczebniki z końcówką mianownika <i>-e</i> : <i>dwadzieście, trzydzieście, czterdzieście</i> ..	319
4.2. Liczebniki typu <i>trzechletni, trzechklasowy, trzechmiesięczny</i>	320
4.3. Niemęskoosobowe formy liczebników partytywnych <i>ile, tyle, kilka, wiele</i> zamiast form męskoosobowych	320
4.4. Inne zagadnienia dotyczące liczebników	321
5. Czasownik	321
5.1. Czas teraźniejszy	321
5.1.1. Końcówka 1. os. lm <i>-m</i> zamiast <i>-my</i>	321
5.2. Czas przyszły prosty	324
5.2.1. Końcówka 1. os. lm <i>-m</i> zamiast <i>-my</i>	324
5.3. Czas przeszły	325
5.3.1. Bezkońcówkowe formy czasu przeszłego	325
5.3.2. Formy męskoosobowe czasowników w czasie przeszłym zamiast form niemęskoosobowych oraz formy niemęskoosobowe czasowników w czasie przeszłym zamiast form męskoosobowych	329
5.4. Czas zaprzeszyły (plusquamperfectum)	334
5.5. Tryb rozkazujący	336
5.6. Tryb przypuszczający	339
5.7. Czasowniki zwrotne	348
ROZDZIAŁ IV. SKŁADNIA	354
1. Struktura orzeczenia	354
1.1. Czasownik <i>jest</i> ‘są’ jako łącznik w orzeczeniu złożonym oraz jako orzeczenie proste przy podmiocie w liczbie mnogiej	354

1.2. Zdania bezłącznikowe (brak łącznika w orzeczeniu złożonym)	357
1.3. Formy gramatyczne orzeczników	357
1.3.1. Orzecznik rzeczownikowy i zaimkowy w mianowniku	357
1.3.2. Orzecznik przymiotny w narzędniku	359
2. Składnia rzędu czasownika	360
2.1. Zmiany rekcji czasownika przy dopełnieniach syntetycznych	360
2.1.1. Dopełniacz zamiast biernika w dopełnieniu syntetycznym	360
2.1.2. Celownik zamiast biernika w dopełnieniu syntetycznym	362
2.1.3. Biernik zamiast dopełniacza w dopełnieniu syntetycznym	363
2.1.4. Biernik zamiast celownika w dopełnieniu syntetycznym	364
2.2. Dodatkowe rozważania o rekcji czasownika	364
3. Konstrukcja <i>u mnie jest</i> ‘mam’ + mianownik	378
4. Dativus possessivus (celownik posiadania): <i>być komuś</i> ‘mieć’	380
5. Konstrukcja dopełniacza liczby mnogiej + <i>jest</i> lub czasownik tranzytywny	381
6. Szyk <i>się</i> w czasownikach zwrotnych	382
ROZDZIAŁ V. SŁOWNICTWO	391
PODSUMOWANIE I WNIOSKI	455
BIBLIOGRAFIA	464
WYKAZ INFORMATORÓW Z INICJAŁAMI W UKŁADZIE ALFABETYCZNYM ...	475
ANEKS	477
WYBÓR FOTOGRAFII	501
THE LANGUAGE OF THE REPATRIATES FROM NOWOGRÓDEK AND THE SURROUNDING AREAS (Summary)	511